

JÁN FRANCISCI A JEHO PROJEKT SLOVENSKO-RUSÍNSKEJ SPOLUPRÁČE¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Ján Francisci

Jedným z popredných predstaviteľov štúrovskej generácie a významným činiteľom v slovenskom národnom hnutí memorandového obdobia bol politik, úradník, redaktor a spisovateľ Ján Francisci, ktorého 200. výročie narodenia si v roku 2022 pripomínáme. V rámci rôznorodnej aktívnej činnosti považoval za dôležité aj rozvíjať spoluprácu so slovanskými národmi a národnosťami v habsburskej monarchii. Medzi jeho menej známe aktivity v tomto smere patrí ním navrhovaný projekt rusínsko-slovenskej spolupráce v predmemorandovom období. Od 60. rokov 19. storočia inicioval a organizoval národno-politické a kultúrne snahy Slovákov, podporujúc spoluprácu Slovákov s nemaďarskými etnikami v monarchii, najmä s Čechmi.

Ján Francisci sa narodil 1. júna 1822 v Hnúšti (Gemersko-malohontská stolica).

Pochádzal z remeselníckej rodiny, jeho

otec Ján Francisci sa vykúpil z poddanstva a stal sa krajčiom, matka Mária, rodená Chrapková, bola dcérou tisoovského meštana. Ludovú evanjelickú školu navštevoval v Hnúšti, kde sa počas troch rokov naučil počítať, čítať a písať po slovensky, získal tu aj základy maďarčiny. V rodičovskom dome mal možnosť čítať slovenské a české knihy. V školskom roku 1830/1831 začal navštevovať evanjelické gymnázium v Ožďanoch. Ďalšie jeho štúdium bolo späť s východným Slovenskom, keď v rokoch 1834 až 1839 študoval na evanjelickom lýceu v Levoči. V čase jeho príchodu tu slovenskí študenti naplno rozvíjali vzdelávací spolkový život, mali silné slovenské a slovanské povedomie. Rozhodol sa pokračovať v štúdiu a tak od roku 1839/1840 do 1842/1843 navštevoval bratislavské lýceum. Tu sa dostal do bezprostredného vplyvu a blízkosti Ľudovíta Štúra, stal sa jeho spolupracovníkom. Ľ. Štúr ho neraz využíval ako posla k superintendentovi Jozeffymu v Tisovci najmä v čase, keď pripravoval *Prestolný prosbopis* (1842), *Slovenskje národňje novini* a iné akcie. Počas bratislavských štúdií sa prejavil ako aktívny účastník študentského hnutia Mladé Slovensko a v polovici 40. rokov ako organizátor a predseda celoslovenskej Jednoty mládeže slovenskej pri školách

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV č. 19-0058 *Multietnicita a multikonfesionalita a ich vplyv na spoločenský, politický a kultúrny vývoj okrajových oblastí v prvej polovici 20. storočia (na príklade východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi)*.

evanjelických a. v. v Levoči. V roku 1843 zložil kandidátsku skúšku a v rokoch 1845 až 1847 študoval právo na evanjelickom kolégiu v Prešove.

Angažoval sa aj v revolučných rokoch 1848 – 1849. Zúčastnil sa porady slovenských činiteľov v marci 1848 v Liptovskom Sv. Mikuláši, kde boli prijaté *Liptovské žiadosti*, patrili k iniciátorom prvého národnopolitického programu Slovákov *Žiadosti slovenského národa* z 10. mája 1848. Spolu so Štefanom Markom Daxnerom a Michalom Miloslavom Bakulínym organizoval v roku 1848 národné gardy v gemersko-malohontskom regióne a od januára 1849 pôsobil ako kapitán slovenského dobrovoľníckeho zboru až do jeho rozpustenia na jeseň 1849.

Začiatkom 60. rokov 19. storočia, krátko po prijatí dvoch významných ústavných dokumentov v habsburskej monarchii *Októbrového diplomu* v roku 1860 a *Februárového patentu* (1861) zaktivizovali slovenskí národní činitelia činnosť, čo sa prejavilo aj v ich úsilí uspieť v snemových voľbách na jar 1861. Napomôcť tomu malo aj vydávanie politického orgánu Slovákov. Po úvahách sa slovenskí národní činitelia rozhodli, že miestom jeho vydávania bude Pešťbudín. Tunajších národných činiteľov v tom čase posilnili ďalší národovci, ktorí sa tu usadili po prepustení z úradov. Takto sa do Budína dostal v druhej polovici roku 1860, po pozbavení postu prvého župného komisára v Debrecíne, aj Ján Francisci. Stal sa radcom Kráľovskej miestodržiteľskej rady a angažoval sa v patentálnych cirkevných zápasoch. Z viacerých kandidátov bol nakoniec on vybraný ako najvhodnejší kandidát na redaktora pripravovaných novín.

Už začiatkom januára 1861 sa Ján Francisci ujal úlohy získať kauciu a úradné povolenie pre noviny a vo februári rozoslal verejný ohlas o vydávaní novín, avšak problémy so zabezpečením kaucie jeho úsilie značne zabrzдили. Napokon do začiatku marca 1861 sa spojenými silami podarilo slovenským národovcom zabezpečiť financie na kauciu i na prevádzkový kapitál plánovaných novín. Väčšou sumou peňazí (od 100 do 600 zlatých) prispel na noviny aj Ján Francisci a Rusín Adolf I. Dobriansky. Dňa 19. marca 1861 začali slovenské noviny vychádzať pod názvom *Pešťbudínske vedomosti*. V rokoch 1861 – 1863 ich vydával a redigoval J. Francisci.² Ten už v úvodníku uverejnenom v prvom čísle pod názvom *Program* napísal, že za hlavnú úlohu novín pokladá mobilizáciu národnopolitického hnutia a kolektívne formulovanie programu politického, hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho rozvoja Slovákov ako rovnoprávneho a samobytného národa, zdôvodňovanie oprávnenosti slovenských národno-emancipačných snáh i voľby prostriedkov a ciest na ich obranu a uskutočňovanie. Ako základné piliere tejto oprávnenosti vyzdvihoval najmä nepopierateľnosť existencie Slovákov ako národa. Zdôraznil tiež, že Slováci ako Slovania majú právo v zápase o svoju emancipáciu solidarizovať sa so svojimi súkmeňovcami v Uhorsku, v ríši i s ostatnými slovanskými národmi. Za osobitnú úlohu *Pešťbudínskych vedomostí* stanovuje Program utužovanie spolupráce v národ-

2 V rokoch 1868 – 1872 pôsobil Ján Francisci na poste hlavného dozorca slovenského vyššieho evanjelického gymnázia v Revúcej. Zakladajúcim členom a mecénom bol aj nižšieho patronátneho evanjelického gymnázia v Turčianskom Sv. Martine a nižšieho katolíckeho gymnázia v Kláštore pod Znievom. Patrili k významným činiteľom Slovenskej národnej strany založenej v roku 1871 v Turčianskom Sv. Martine a od roku 1898 bol predsedom *Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku*.

no-obrannom zápase s Rusínmi ako so svojimi najbližšími a rovnako utláčanými súkmeňovcami v severnom Uhorsku. V programe sa navrhovalo, „ak to bratia Rusíni žiadať budú“, vydávať popri slovenskej verzii *Pešťbudínskych vedomostí* aj „v ruskom nárečí“.

Krátko pred memorandovým zhromaždením v Turčianskom Sv. Martine predložil J. Francisci na stránkach *Pešťbudínskych vedomostí* prvý konkrétny návrh programu slovenských národných požiadaviek v článku *Severoslovania v Uhrách, t. j. Slováci a Rusíni a krajinský snem uhorský*. V intenciách programovej línie redakcie novín to bol návrh spoločného riešenia národného postavenia Slovákov a uhorských Rusínov. Už v prvom bode sa nastoľovala požiadavka vydeliť Slovákami a Rusínmi kompaktné obývané územie severného Uhorska ako ich autonómnu národnú oblasť a určiť jeho južné hranice rozdelením národnostne zmiešaných žúp a okresov podľa národopisnej čiary. Ďalšie body programu sa týkali jazykových a kultúrnych požiadaviek, teda najmä uplatňovania jazykov oboch národností v nižšom úradovaní, v školstve a v cirkevnom živote. Tento v piatich základných bodoch vyjadrený návrh ústavného riešenia národného postavenia Slovákov a uhorských Rusínov, bol adresovaný uhorskému snemu, avšak bol určený predovšetkým slovenskej a rusínskej verejnosti, resp. jej predstaviteľom na kolektívne vyjadrenie. Proti tomuto návrhu bol v *Priateľovi ľudu* predložený máčajovsko-palárikovskou skupinou návrh ich programu, ktorý odmietal Francisciho návrh, aby Slováci a uhorskí Rusíni požadovali autonómiu, čo bolo pre Maďarov i z hľadiska svornosti národov a jednoty Uhorska neprijateľné. Keďže im išlo o získanie náklonnosti a priazne maďarských liberálne orientovaných politikov, vo svojom návrhu riešenia slovenskej otázky vylúčili požiadavku autonómie. K obojm návrhom slovenského národného programu sa vyslovil Štefan Marko Daxner v úvahe *Ešte raz o rovnoprávnosti národnej*. V nej obhájil oprávnenosť zásad, na ktorých bol postavený návrh národného programu predložený slovenskej verejnosti v *Pešťbudínskych vedomostiach* a jeho návrh programu riešenia slovenskej otázky sa stal základom memorandového rokovania 6. – 7. júna 1861.

Ján Francisci sa stal predsedom tohto významného slovenského národného zhromaždenia v Turčianskom Sv. Martine, na ktorom bol prijatý druhý národnopolitický program Slovákov *Memorandum národa slovenského*. Pod jeho predsedníctvom tu bol ustanovený Stály národný výbor na prípravu a založenie Matice slovenskej. Zaradil sa aj k členom slovenskej deputácie s *Viedenským memorandom* k panovníkovi Františkovi Jozefovi I. v decembri 1861. Patril k zakladajúcim členom celonárodnej kultúrnej inštitúcie Slovákov *Matice slovenskej*. Dňa 4. augusta 1863 otvoril jej prvé valné zhromaždenie ako predseda dočasného výboru v roku 1863 a bol tu zvolený za doživotného čestného podpredsedu. Na jej pôde prispel k rozvíjaniu národnokultúrneho života Slovákov. V období tzv. provizória v monarchii (od augusta 1861 do roku 1865) otvorene vystupoval za ústavnú slobodu a národnú rovnoprávnosť Slovákov.

Významným dňom v živote J. Francisciho bolo jeho vymenovanie za hlavného župana Liptovskej stolice. Panovník ho do tejto funkcie vymenoval po odvolaní grófa Antona Forgáča z úradu kancelára. Úradu župana sa ujal 24. novembra 1864 v Liptovskom Sv. Mikuláši. Vymenovanie významného príslušníka štúrovskej generácie na takýto post vyvolalo v celej slovenskej verejnosti mimoriadne nadšenie, ale aj prehnaný optimizmus a vieru v náklonnosť viedenského dvora. Očakávalo sa, že Viedeň vymenuje do vyšších úradov ďalších Slovákov. Po zmene politickej

klímy v nasledujúcom roku, keď sa viedenské vládne kruhy a cisár rozhodli vyjednávať s maďarskou opozíciou, tak opozičné kruhy za jednu z podmienok dialógu medzi Pešťou a Viedňou pokladali úplné obnovenie stoličnej autonómie. Preto sa Francisci v hodnosti liptovského župana a s ním desiatky ďalších Slovákov – úradníkov v iných krajoch stali nepohodlnými. Napokon ho 10. septembra 1865 z úradu uvoľnili. Presunuli ho do Budína za radcu, ale opäť len na krátky čas a potom ho zdravého, silného a práce schopného 45-ročného definitívne penzionovali.

V roku 1867 po rakúsko-uhorskom vyrovnaní odišiel aj s rodinou do Veľkej Revúcej. Neodmlčal sa však a v čase volieb do uhorského snemu v roku 1867 zdôrazňoval potrebu preklenúť pasivitu a rozhybať národný život. Požadoval pripraviť a odovzdať prostredníctvom Adolfa I. Dobrianskeho petíciu uhorskému snemu, týkajúcu sa riešenia slovenskej otázky v Uhorsku. Zaslúžil sa o založenie *Kníhtlačiarскеho účastinárskeho spolku* v roku 1869 a ako jeho dlhoročný predseda sa pričínil o rozvoj vydavateľskej činnosti Slovákov. Veľmi ťažko naňho doľahlo zatvorenie troch slovenských gymnázií (1874 – 1875) a Maticе slovenskej (v roku 1875), na zakladaní ktorých sa aktívne podieľal. Aj po zatvorení Maticе slovenskej sa zúčastňoval martinských augustových slávností v Turčianskom Sv. Martine, ktoré na počesť svojho ustanovenia matica organizovala a ich tradícia sa udržala aj po jej zatvorení. Ján Francisci zomrel v Turčianskom Sv. Martine 7. marca 1905 vo veku 83 rokov.

Použitá literatúra:

FRANKOVÁ, Libuša. *Ján Francisci-Rimavský (1822 – 1905)*. Prešov : Centrum antropologických výskumov Prešov, 2010. 161 s. ISBN 978-80-89450-00-8

FRANCISCI, Ján. *Vlastný životopis*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956.

BOTTO, Július. *Ján Francisci. Nákrес životopisný*. Rimavská Sobota : MO Maticе slovenskej v Rimavskej Sobote, 1922. 95 s.

Slovenský biografický slovník II. zv. Martin : Matica slovenská, 1987, s. 115 – 116. Heslo Francisci, Ján.

Dejiny Slovenska III. Zost. Milan PODRIMAVSKÝ. Bratislava : Veda 1992.

Pešťbudínske vedomosti – 1861